

Umida ABDULLAYEVA,
O‘zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti
E-mail:umidaabdullayeva0306@icloud.com

TKXU “Ingliz tili” kafedrası mudiri D.Sh.Tursunova taqrizi asosida

COVERAGE OF THE FEMALE IMAGE IN UZBEK FICTION (BASED ON THE “STARRY NIGHTS” BY PRIMKUL KADYROV)

Annotation

This article mainly talks about the illumination of the female image in Uzbek fiction. The article highlights the distinctive features of the female characters in Pirimkul Kadyrov's "Starry nights" from the point of view of literary studies as well as linguistics. This work is dedicated to the life path of the ruler and poet Zahiriddin Muhammad Babur, and deals mainly with the women who played an important role in Babur's life, their inner world, their dreams. In principle, such vivid aspects as the illumination of female images in the work, women's thoughts on sensitive issues, their ability to behave in difficult and complex periods are analyzed in more depth.

Key words: The image of a woman, the place of a woman in the family, the place of a woman in society, Qutlug Nigar Khanum, Khonzodabegim, linguistic analysis, issues of literary studies.

ОСВЕЩЕНИЕ ЖЕНСКОГО ОБРАЗА В УЗБЕКСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ (ПО МОТИВАМ “ЗВЕЗДНЫХ НОЧЕЙ” ПРИМКУЛА КАДЫРОВА)

Аннотация

В этой статье в основном говорится об освещении женского образа в узбекской художественной литературе. В статье освещаются отличительные черты женских персонажей романа Пиримкула Кадырова "Звездные ночи" с точки зрения литературоведения, а также лингвистики. Это произведение посвящено жизненному пути правителя и поэта Захириддина Мухаммада Бабура и посвящено в основном женщинам, сыгравшим важную роль в жизни Бабура, их внутреннему миру, их мечтам. В принципе, более глубоко анализируются такие яркие аспекты, как освещение женских образов в работе, мысли женщин по щекотливым вопросам, их умение вести себя в трудные и запутанные периоды.

Ключевые слова: Образ женщины, место женщины в семье, место женщины в обществе, Кутлуг Нигяр ханум, Хонзода Бегим, лингвистический анализ, вопросы литературоведения.

O‘ZBEK BADIY ADABIYOTIDA AYOL OBRAZINING YORITILISHI (PIRIMQUL QODIROVNING “YULDUZLI TUNLAR” ASARI MISOLIDA)

Annotasiya

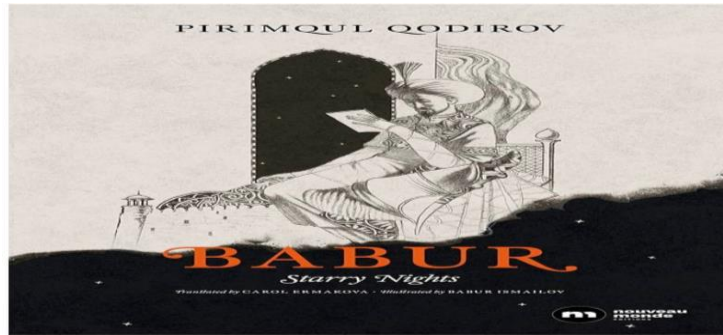
Ushbu maqolada asosan o‘zbek badiiy adabiyotida ayol obrazining yoritilishi haqida so‘z boradi. Maqolada Pirimkul Qodirovning "Yulduzli tunlar" asaridagi ayol qahramonlarning o‘ziga xos xususiyatlari adabiyotshunoslik hamda tilshunoslik nuqtai nazaridan yoritiladi. Ushbu asar shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning hayot yo‘liga bag‘ishlangan bo‘lib, unda asosan Boburning hayotida muhim o‘rin tutgan ayollar, ularning ichki dunyosi, orzu-umidlari haqida so‘z boradi. Asosan ayol obrazlarining asarda yoritilishi, ayollarning nozik masalalar borasidagi fikrlari, og‘ir hamda murakkab davrlarda o‘zlarini tuta bilishlari kabi yorqin jihatlari yanada chuqur tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Ayol obrazi, ayolning oiladagi o‘rni, ayolning jamiyatdagi o‘rni, Qutlug‘ Nigor xonim, Xonzodabegim, lingvistik tahlil, adabiyotshunoslik masalalari.

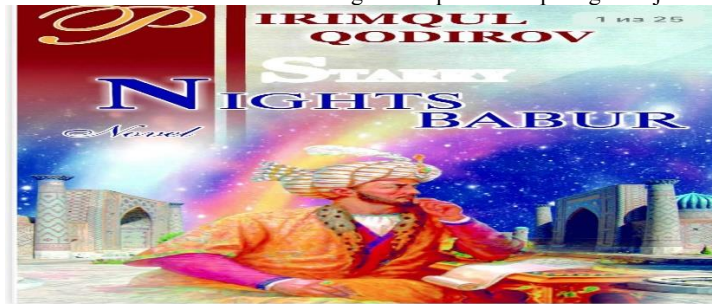
Kirish. Ayollarning oilada, jamiyatda, umuman olganda, hayotning har bir jabhasida tutgan o‘rni beqiyos. O‘zbek adabiyotida ayol zotining ichki va tashqi go‘zalligi, iffatiyu-donoligi, aql-farosati, jozibasi aks etgan benazir asarlar yozilgan. Taniqli o‘zbek yozuvchisi Pirimkul Qodirov qalamiga mansub bo‘lgan "Yulduzli tunlar" asari buyuk shoir va mohir sarkarda Zahiriddin Muhammad Boburning hayotiga bag‘ishlab yozilgan tarixiy roman hisoblanadi.

-Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqotning asosiy manbasi bo‘lgan "Yulduzli tunlar" asari o‘zbek badiiy adabiyotida nihoyatda muhim o‘rin tutishining asosiy sababi

shundaki bu asar ilmiy asosda yozilgan bo‘lishiga qaramasdan, ommabop ham bo‘lib, kitobxonlarga juda manzur bo‘lgan. Mazkur asarda Boburning bolaligidan tortib, vafotiga qadar sodir bo‘lgan voqealar, boshidan o‘tgan qiyinchiliklar, jang-u jadallar, hiyonat, vafo, adolat hamda taqdir o‘yinlari yoritib beriladi. Ushbu asar Pirimkul Qodirovning o‘n yillik mehnatlari samarasi hisoblanib, 1969-1978 - yillar oralig‘ida yozilgan. Yozuvchi asarni yozish jarayonida asosan "Boburnoma" hamda "Humoyunnoma" kabi nodir biografik asarlardan foydalangiligi tufayli ham asar nihoyatda jonli hamda jozibali chiqqan.

1-rasm. “Yulduzli tunlar” asarining Samarqandda chop etilgan tarjimasi

2-rasm. “Yulduzli tunlar” asarining Karol Ermakova tomonidan qilingan tarjimasi

Asar dunyoning turli tillari shu jumladan rus, Bengal, qirg'iz, qozoq, turkman, qoraqalpoq, turk, yapon tillariga tarjimaga qilingan. Bundan tashqari asar ingliz tiliga ikki marta tarjima qilingan bo'lib, birinchi tarjima 2019-yilda Samarqand davlat chet tillari universiteti xodimlari tomonidan amalga oshirilgan hamda Samarqandda chop etilgan. Ikkinchi tarjima esa taniqli ingliz tarjimoni Karol Ermakova tomonidan 2023-yilda amalga oshirilgan hamda ushbu tarjima Nouveau Monde nashriyot uyida chop etilgan.

-Tadqiqot metodologiyasi. O'zbek badiiy adabiyotini ayol obrazisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Tadqiqot manbai sifatida o'rganilayotgan "Yulduzli tunlar" asarida esa oddiy o'zbek ayolining obrazi emas, balki buyuk Temuriylar sulolasining davomchisi bo'lgan Zahiriddin Muhammad Bobur xonadoni xonimlari haqida so'z boradi. Boburning shoh va sarkarda sifatida bosib o'tgan taqdir yo'li oddiy hamda oson kechmaganligi sir emas, albatta. Aynan shu tufayli ham Boburning atrofidagi ayollar, uning onasi, opasi, zavjalarining taqdiri ham qiyin o'tgan. Chunki har bir o'zbek ayoli borki, hayotidagi har bir erkak, xoh u otasi, turmush o'rtog'i yoki farzandi bo'lsin u bilan hamisha hamnafas, unga suyanch hamda yupanch bo'lib yashaydi. O'zbek ayoli, u oddiy oilaning oddiy ayoli bo'lsin, yo buyuk sulolaning vakilasi, og'ir damlarda yonidagi erkakni qo'llab quvvatlaydi, qiyinchiliklarni birgalikda yengib o'tishga tirishadi, yoriga umid bag'ishlaydi.

-Tahlil va natijalar. Asarda Qutlug' Nigor xonim, Xonzodabegim, Oisha begim, Fotima Sulton, Mohim begim kabi ayol obrazlari uchraydi. Ushbu maqolada asarning boshidan oxirigacha ishtirok etgan hamda ko'proq yoritilgan Qutlug' Nigor xonim hamda Xonzodabegim obrazlari chuqurroq tahlil qilinadi.

Qutlug' Nigor xonim – mo'g'ullar sulolasidan bo'lgan Yunusxonning qizi, Umarshayx Mirzoning rafiqasi, Bobur Mirzoning onasi. Asarni o'qish jarayonida Qutlug' Nigor xonim bilan yanada yaqindan tanishib borar ekanmiz, uning qanchalar oqila, mehribon, insonparvar hamda samimiy ayol ekanligiga guvoh bo'lamiz. Ushbu obraz ayniqsa, o'zining donoligi, siyosat masalalarida ham oqil fikrlari bilan esda qoladi. Buni asardan olingan quyidagi misollar bilan yanada yoritib o'tsak.

Umarshayx Mirzo vafot etgach taxtga uning 12 yashar o'g'li Bobur Mirzo o'tiradi. Boburning yosh ekanligidan

foydalanib qolmoqchi bo'lgan beklar, yanada ko'proq boylik orttirish maqsadida uni Samarqandga yurish qilishga undaydilar. Boburning onasi Qutlug' Nigor xonim esa bunga qarshi bo'ladi hamda Boburning ishongan beklaridan bo'lgan Qosimbekni ham bu firkdan qaytarishga kirishadi. Qutlug' Nigor xonim nega bunga qarshi chiqqanini quyidagi jumladan bilib olamiz:

— Vaqti-soati kelur. Samarqand orzusiga ham etishursiz, — deb davom etdi Qutlug' Nigor xonim. — Biroq hozir raiyyat osoyishta umr ko'rishga mushtaq. Qanotingiz ostida Qosimbekdek tadbirkor amiru umarongiz bor. Mana shu O'shdagi hujrani qurgan me'mordek hunarpeshalar sizning xizmatigizda. Endi onangiz sizdan iltimos qilur: Samarqand muhoribasini besh-olti yilga kechiktirsangiz. Barchamizga bosh bo'lib, vodiyni obod qilsangiz, Andijonda, Marg'ilon, O'shda katta obidalar qursangiz[1]!

Yuqoridagi parchadan shuni tushunishimiz mumkinki, Qutlug' Nigor xonimning Samarqand yurishiga qarshi chiqishining bir necha sabablari mavjud. Shulardan birinchisi, albatta, ona sifatida yosh jigargo'shasining urush girdobiga kirishini istamasligidir. Boshqa tarafdin esa saltanat malikasi sifatida o'z xalqini o'ylab, qonli urushlar oddiy xalqning tinkasini quritishini, xalq allaqachon urushlardan to'yanini bilgani uchun ham bunga qarshilik qiladi. Yurtni urushlar bilan emas, aksincha bunyodkorlik ila boshqarishni maslahat beradi.

Boburning ishongan beklaridan bo'lgan Qosimbek esa boshqa beklar yangi yurishlar tarafdori ekanliklarini ta'kidlab, hozir Boburning hokimiyati katta-katta bunyodkorliklar qilishga biroz ojizligini aytadi va yana urush qilib yangi o'ljalar bilan moddiy ahvolni yaxshilash lozim deb turib oladi. Ayni shu o'rinda Qutlug' Nigor xonim Qosimbek bilan bo'layotgan bunday nizoli vaziyatda juda o'rinli asoslar keltirib o'z fikrida qat'iy turadi.

— Janob Qosimbek, ulug' obidalarini faqat Amir Temurdek sohibqironlargina qurgan emas, — dedi Qutlug' Nigor xonim. — Hirotda Alisherbek Ixlosiya, Unsiya otliq binolar qurmishlar, Bobur Mirzoning hokimiyatlari Alisherbekning hokimiyatlaricha emasmi? Axir Alisherbek bir tojdorning musohibi bo'lsalar, Bobur Mirzo mustaqil davlatning podshosilar-ku[2]!

Qutlug' Nigor xonimning nozik masalalarda qat'iy tura olishi, o'z nuqtai nazarini o'rinli mulohazalar ila himoya qila

olishi tahsinga sazovor. Qutlug' Nigor xonimning qizi, Boburning opasi Xonzodabegim ham aql zakovatda onasidan qolishmagan. Xonzodabegim o'zining donoligi, serqirraligi bilan o'sha davrning boshqa temuriy malikalaridan ajralib turgan.

Shunda o'n sakkiz yoshli Xonzoda begimni ravonda kanizlar orasida setor chalib o'tirgan paytida yana bir ko'rdiyu, o'z ko'zlariga zo'rg'a ishondi. Chunki bir vaqtlar yigitcha kiyinib chavgon o'ynagan o'sha qiz endi setorda shunchalik nafis, shunchalik mayin kuy chalar, uning o'zi ham shu qadar nafosatga to'lib o'tirar ediki, mulla Fazliddin beixtiyor uning sehriga berilib, g'alati bo'lib ketdi[3].

Xonzodabegim nafaqat setor chalish-u, chavgon o'ynash, balki siyosiy masalalarda ukasiga maslahatgo'y, ukasi nihoyatda g'amga botgan paytlarda unga yelkadosh bo'lib, uni qo'llab quvvatlagan. Bu iliq munosbatlar asarda juda go'zal tarzda yoritib berilgan.

- Amirzodam, Samarqand yurishining sarfu xarojatiga Andijonda saroylar, madrasalar qursangiz bo'lur. Andijon ham Samarqanddek sayqali ro'yi zamin bo'lsa nomingiz Ulug'bek Mirzoning nomidek shuhrat qozonsa— biz mushtiparlaringizning orzuimiz shu[4]!

Xonzodabegimning qanchalar samimiy va jonkuyarligini qarang. Uning yangi yurishga qarshi chiqishining asosiy sababi nafaqat ukasining jonidan havotir olayotganligi, balki xalqiga bo'lgan chuqur hamdardligi ham ayni shu misralarda yorqin namoyon bo'ladi. Yurishga sarflanadigan yirik mablag'ni bunyodkorlikka va xalq koriga yaraydigan inshootlar qurishga ajratishni afzal ko'radi.

— Amirzodam, siz Navoiyning dostonlarini yod bilursiz. Farhod qanday ajib binolar qurganini bir eslang. Men bir munglik egachingiz doim orzu qilurmen: siz ham Farhoddek Bunyodkor bo'lingiz! Dunyoda bundan ulug', bundan savobli ish yo'q[5]!

Xonzodabegim ukasining Mirzo Ulug'bek hamda Alisher Navoiyga ixlosi nihoyatda baland ekanligini, ularga o'xshashni juda qattiq istashini yaxshi bilardi. Shu tufayli ham ukasining o'z orzularidan sira ham kechmay, ularni amalga oshirishiga chorlagan. Asar davomida Xonzodabegimning ukasi uchun o'z manfaatlaridan voz kechgan o'rinlar juda ko'p uchraydi. Ukasini qamaldan qutqarish uchun otasidan ham

yoshi katta inson, Boburning ashaddiy dushmani Shayboniyxonga turmushga chiqishga majbur bo'ladi. Bobur o'z yurtidan quvilganda esa Xonzodabegim ham ukasi bilan yelkama-yelka turib har qanday qiyinchilikni birgalikda boshidan kechiradi. Og'ir vaziyatlarda ukasiga juda o'rinli tasalli beradi.

— Boburjon, egachingizning so'ziga ham ishonning. "Davlat manfaatlari" deb o'zingizni ko'p ezmang. Siz bilan biz uchun ham bu umr g'animat. O'z ko'nglimizga ham ishonishimiz kerak! Ko'ngil toza bo'lsa, kishini aldamaydir[6]!

Xonzodabegim o'sha davr malikalaridan aql-u zakovati, insoniyligi bilan ham ajralib turgan. U davr malikalari hamda aslzoda xonimlarining asosiy tashvishi munosib turmush o'rtoq topib, hayotining so'ngiga qadar hech nimaga muhtoj bo'lmasdan, zeb-u ziynatlarga ko'milib yashashdangina iborat bo'lgan. Shunday bir vaziyatda Xonzodabegim o'z jigari Bobur Mirzo bilan hamisha yelkama-yelka turib, uni qo'llab-quvvatlab, ukasining taqdiri va u qabul qiladigan qarorlarning oqibati haqida chuqur qayg'urgan, o'z maslahatlarini ayamagan.

-Xulosa va takliflar. Xulosa o'rmida shuni ta'kidlash lozimki, shu ikki ayol timsolida buyuk Boburiylar sulolasi asoschisi Boburning hayotida ayollarning tutgan o'rnini ko'rishimiz mumkin. Ayollarga ko'rsatilishi lozim bo'lgan hurmat-e'tibor asarda Boburning o'zidan juda go'zal tarzda bayon etilgan:

— Falakning gardishi ajib! — dedi Bobur. — Ayollarga munosabat hamisha ilmu san'atga munosabat bilan rost kelur. Ilmu san'at barq urgan davrlarda ayollarning hurmati ham baland. Chunki ilmu san'at ayollarning ishtiroki bilangina astoydil yuksalgan. Ma'naviy inqiroz davrlarida olimlaru san'atkorlar nechog'lik xor bo'lsa ayollar ham shunchalik kamsitilmishdir[7].

Boburning ayollarga bo'lgan hurmati naqadar kuchli bo'lganini yuqoridagi jumladan anglab olish mumkin. Boburning o'zi ta'kidlaganidek, ayolga hurmat bilan qaralgan jamiyatda o'sish, rivojlanish bo'ladi, ayol kamsitilgan jamiyat esa tanazzulga yuz tutadi. Boburiylar sulolasining gullab yashnashining sababi ham ayollarning e'zozlanishi bo'lsa na ajab!

ADABIYOTLAR

1. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 100-bet.
2. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 102-103-betlar.
3. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 88-bet.
4. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 99-bet.
5. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 100-bet.
6. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 126-127-betlar.
7. P. Qodirov. "Yulduzli tunlar". Ilm-ziyo-zakovat. Toshkent-2020. 404-bet.